

معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی
اداره پاسخگویی به سوالات دینی

احکام غیبت و دروغ

دوره آموزشی کارشناسان پاسخگویی به سوالات شرعی

گروه علمی احکام اداره پاسخگویی به سوالات دینی
(سال ۱۳۹۸)

در این نسخه تنها نظر چهار تن از فقها آمده است و مطالب کم کاربردتر نیز حذف شده است؛
نسخه کامل موجود است.

((غیر قابل انتشار))

فهرست مطالب

فصل اول: تعریف غیبت و زمینه و عوامل تحقق آن.....	۶
تعریف غیبت در اصطلاح فقهی.....	۶
حکم غیبت کردن.....	۶
بررسی شروط و عوامل تحقق غیبت.....	۶
۱. بیان عیب؛ در مقابل بیان محاسن غیبت شونده.....	۶
مقصود از عیب در غیبت.....	۷
ذکر عیب متعلقات شخص؛ نه خود شخص.....	۷
۲. بیان کردن عیب؛ در مقابل صرف تصور ذهنی آن.....	۸
تصور بدی فرد در ذهن.....	۸
اقسام غیبت؛ زبانی، فعلی، کنایه‌ای، کتبی و.....	۸
۳. واقعیت داشتن مطلب؛ وجود عیب در غیبت شونده.....	۸
۴. پنهان و مستور بودن عیب.....	۸
۵. قصد اهانت به غیبت شونده و مذمت و انتقاص او.....	۱۰
۶. شناختن غیبت شونده.....	۱۰
۷. رضایت یا نارضایتی غیبت شونده.....	۱۲
۸. معین بودن غیبت شونده.....	۱۲
۹. مذهب غیبت شونده.....	۱۳
۱۰. وجود شونده و قصد شنواندن.....	۱۴
شنونده‌ای که وجودش کالعدم است؛ ناشنوا، طفل و.....	۱۴
شنونده کودک ممیز یا مجنون باشد.....	۱۴
۱۱. زنده بودن غیبت شونده؛ غیبت اموات.....	۱۴
۱۲. بلوغ غیبت شونده؛ غیبت بچه نابالغ ممیز یا غیرممیز.....	۱۴
الف. غیبت از فرد نابالغ ممیز.....	۱۴
ب. غیبت از فرد نابالغ غیرممیز.....	۱۵
۱۳. عاقل بودن غیبت شونده؛ غیبت مجنون.....	۱۵
۱۴. غایب بودن غیبت شونده.....	۱۵
۱۵. بیگانه بودن یا دوست و خویشاوند بودن غیبت شونده.....	۱۵

۱۶. قصد غیبت ۱۶

فصل دوم: مستثنیات غیبت؛ بررسی مصادیق مطرح شده برای جواز غیبت ۱۶

الف. قاعده و معیار کلی در مصادیق جواز غیبت ۱۶

ب. بررسی مصادیق مطرح شده برای جواز غیبت ۱۶

۱. غیبت فرد متجاهر به فسق ۱۶

مراد از متجاهر به فسق ۱۶

حکم غیبت فرد متجاهر به فسق ۱۶

غیبت شخص فاسق مُصر و غیرمتجاهر ۱۷

غیبت متجاهری که عذر می آورد ۱۷

۲. غیبت فرد مظلوم از ظالم و محدوده آن؛ تظلم مظلوم ۱۷

۲. ۱. قدر مسلم در جواز غیبت از باب تظلم مظلوم ۱۷

۳. مشورت دادن؛ نُصح مستشیر ۱۷

الف. مشورت دادن به کسی که از انسان درخواست مشورت کرده است ۱۷

ب. مشورت دادن ابتدایی و بدون درخواست مشاوره ۱۸

۴. نهی از منکر ۱۸

۵. شهادت دادن ۱۸

الف. در جایی که از انسان تقاضای شهادت کنند ۱۸

ب. در جایی که از انسان تقاضای شهادت دادن نشود ۱۹

۶. جرح شهود ۱۹

۷. دفع ضرر از غیبت شونده ۱۹

۸. دفع ضرر از غیر غیبت شونده؛ اشخاص و بیت المال و ۲۰

۹. جلوگیری از رواج بدعت، فساد، فتنه و مطالب باطل در عقیده و عمل ۲۰

۱۰. بررسی مسائل اجتماعی و انتقادهای سازنده ۲۰

لزوم قطع به جواز غیبت برای حلیت آن ۲۱

فصل سوم: بررسی وظایف غیبت کننده ۲۱

۱. توبه ۲۱

۲. حلالیت طلبیدن از غیبت شونده ۲۲

۲. ۱. حلالیت طلبیدن مفسده دارد یا ممکن نیست..... ۲۲
۲. ۲. حلالیت طلبیدن مفسده ندارد و ممکن است..... ۲۲
۳. استغفار کردن برای غیبت شونده ۲۲
۴. جبران آبروی غیبت شونده..... ۲۳
- فصل چهارم: استماع غیبت..... ۲۳
- حکم گوش دادن به غیبت ۲۳
- صورت های استثنائیه از حکم حرمت استماع غیبت..... ۲۴
- گوش کردن غیر مستقیم غیبت از ضبط و تلویزیون و..... ۲۴
- وظایف مستمع غیبت..... ۲۵
۱. نهی از منکر..... ۲۵
- جایی که نهی از غیبت واجب نیست..... ۲۵
۲. دفاع از غیبت شونده؛ ردّ غیبت ۲۶
- معنای ردّ غیبت..... ۲۶
- حکم ردّ غیبت..... ۲۷
- ردّ غیبت با شک در جواز غیبت برای غیبت کننده..... ۲۷
- حکم رد غیبت درباره غیر سامع یا سامع قهری..... ۲۷
۳. ترک کردن مجلس غیبت..... ۲۷
۴. حلالیت طلبیدن مستمع غیبت..... ۲۸
- متفرقه..... ۲۸
- دروغ یعنی چه؟..... ۳۰
- آیا دروغ گناه کبیره است؟..... ۳۰
- ثمره کبیره و یا صغیره بودن دروغ چیست؟..... ۳۱
- حکم گفتن خلاف واقع در احوال پرسى ها..... ۳۱
- حکم بیان داستان های تخیلی..... ۳۱
- حکم دروغ به شوخی چیست؟..... ۳۲

- در چه صورتی شوخی دروغ حرام نیست؟..... ۳۲
- حکم توریه چیست و توریه یعنی چه؟..... ۳۳
- در چه مواردی دروغ جایز است؟..... ۳۳
- آیا اگر بتواند توریه کند، توریه واجب است؟..... ۳۳
- حکم گفتن قسم دروغ در حالت ناچاری و اضطرار..... ۳۴
- آیا دروغ مصلحت آمیز بر کلام راست فتنه انگیز مقدّم می باشد؟..... ۳۴
- دروغ مصلحتی یعنی چه؟..... ۳۴
- حکم وعده دروغ چیست؟..... ۳۵
- مقصود از وعده دروغ چیست؟..... ۳۵
- حکم دروغ گفتن به شوهر به همسرش چیست؟..... ۳۶
- حکم بیان دروغ برای جلب محبّت همسر..... ۳۶
- اگر انسان به دیگری وعده بدهد آیا عمل به آن واجب است؟..... ۳۶
- راه فرار از وعده دادن به افراد چیست؟..... ۳۶
- دروغ گفتن واسطه در ازدواج:..... ۳۶

فصل اول: تعریف غیبت و زمینه و عوامل تحقق آن

تعریف غیبت در اصطلاح فقهی^۱

غیبت در اصطلاح فقهی به چه معناست؟

نکته: در ادامه، تمامی قیده‌های مطرح در تحقق غیبت را جداگانه بیان می‌کنیم و در اینجا تنها برخی از تصریحات فقها در

تعریف غیبت را می‌آوریم:

اگر صفتی ناروا در شخص باشد یا کار خلافی انجام داده باشد که دیگران از آن بی‌اطلاع‌اند و دوست ندارد کسی آن را برای دیگران بازگو کند، بازگو کردن آن در غیاب او پیش دیگران، غیبت است. (حضرت امام)

غیبت آن است که پشت‌سر مسلمان، عیبی گفته شود که عرفاً مستور است؛ مشروط به اینکه به قصد تنقیص باشد یا در نزد عرف، تنقیص به حساب آید. (امام خامنه‌ای)

مراد از غیبت این است که انسان عیب پنهانی (مستور) شیعه دوازده‌امامی را در غیاب و پشت‌سرش نزد دیگری یاد کند. (آیت‌الله العظمی سیستانی)

غیبت آن است که عیب پنهانی کسی را پشت‌سر او بگویند؛ ولی اگر مسئله مهمی مطرح باشد، مانند مشورت و اصلاح ذات‌البین، این کار استثنا شده است و غیبت شمرده نمی‌شود. (آیت‌الله العظمی مکارم)

حکم غیبت کردن^۲

غیبت کردن از نظر شرعی چه حکمی دارد؟

غیبت کردن حرام و از گناهان کبیره است؛ البته به جز جایی که از حرمت غیبت استثنا شده است. (حضرت امام، امام خامنه‌ای)

غیبت حرام و از گناهان کبیره شمرده شده است. (آیت‌الله العظمی سیستانی)

بررسی شروط و عوامل تحقق غیبت

فقها برای محقق شدن غیبت، شروط و قیودی مطرح کرده‌اند که به تفصیل، آن‌ها را بررسی می‌کنیم:

۱. بیان عیب؛ در مقابل بیان محاسن غیبت‌شونده^۳

آیا بیان محاسن و صفات نیکوی پوشیده دیگران در غیاب آن‌ها، در صورتی که موجب ناراحتی آن‌ها شود، غیبت محسوب می‌شود یا غیبت، به بیان عیوب پنهانی اختصاص دارد؟

۱. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۲، ص ۶۱۸، س ۹؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات جدید، ج ۱، س ۵۵۲، ص ۱۵۹؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت (www.leader.ir)، پرسش‌های متداول، مسائل فرهنگی و اجتماعی، س ۴۲۹، تعریف غیبت؛

۲. سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الصلاة، فصل فی صلاة الجماعة، القول فی شرائط إمام الجماعة؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، کتاب التقلید، م ۲۹، ص ۱۶؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۴؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۵

۳. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۵ و ۶۶؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۶۰۱۱۶۰۰۳۹.

گفتن محاسن و خوبی‌های پوشیده دیگران غیبت نیست؛ ولی ممکن است از جهات دیگری مثل اذیت کردن مؤمن حرام باشد. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

نکته: آیت الله سیستانی در تعریف غیبت، آن را بیان عیب دانسته‌اند.

مقصود از عیب در غیبت^۴

بیان چه عیوبی غیبت محسوب می‌شود؟

ذکر هر عیب و نقصی از انسان غایب، غیبت است؛ چه آن عیب پنهان، در اندام آن شخص باشد یا در نسب یا خاندانش یا در کردار و رفتار و اخلاقش یا در سخنان و گفتارش یا در امور دینی یا دنیوی. (امام خامنه ای و آیت الله سیستانی)

غیبت آن است که انسان پشت سر کسی که عیب و عملش پوشیده است، سخنی بگوید که اگر به گوش او برسد، ناراحت شود. (آیت الله العظمی مکارم)

نکته: چند مثال برای عیب^۵

۱. عیب در بدن: فلانی عقیم است یا بواسیر دارد یا بدن فلانی لکه و پیسی دارد.
۲. عیب در نسب: او پسر فلان فاسق یا فلان حمال یا پینه‌دوز است.
۳. عیب در صفات: فلانی ترسو یا بخیل یا دزد یا بداخلاق یا حسود یا حق‌شناس است.
۴. عیب در افعال: فلانی پرخور یا پر خواب است یا ادب ندارد.
۵. عیب در اقوال: فلانی یاد ندارد سخنرانی کند یا لکنت زبان دارد.
۶. عیب در امور دینی: فلانی در نماز مسامحه‌گر است، در منزلش شراب می‌خورد، وسواس دارد یا از نجاسات پرهیز نمی‌کند.
۷. عیب در امور دنیوی: فلانی کندذهن است، بی‌سواد است یا تنبل و بی‌نظم و شلخته است.

ذکر عیب متعلقات شخص؛ نه خود شخص^۶

آیا اگر عیب خود فرد بیان نشود ولی عیب متعلقات او مثل لباس و مسکن و خودرو بیان شود، بازهم غیبت محسوب می‌شود، با توجه به اینکه گاهی قصد فرد از این کار در واقع تنقیص خود فرد است و گاهی قصدش تنقیص خود فرد نیست؟

اگر ذکر عیب و نقص در متعلقات انسان در واقع ذکر عیب خود شخص باشد، غیبت محسوب می‌شود؛ وگرنه غیبت نیست. (امام خامنه ای)

۴. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۶؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۶؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۰۷۰۱۱۴

۵. نشریه پیام دین، غیبت (۱)، ص ۲ تا ۴، بدون نام نویسنده و سایر اطلاعات.

۶. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۷ ص ۶۶ و ۶۷؛

۲. بیان کردن عیب؛ در مقابل صرف تصور ذهنی آن

تصور بدی فرد در ذهن^۷

آیا فکر کردن درباره معایب دیگران و تصور ذهنی عیب‌های آن‌ها بدون اینکه این عیوب به زبان آورده شود، غیبت شمرده می‌شود؟

فکر کردن درباره معایب دیگران و تصور ذهنی عیب‌های آن‌ها بدون اینکه به زبان آورده شود، غیبت محسوب نمی‌شود. (امام خامنه ای و آیت الله مکارم)

اقسام غیبت؛ زبانی، فعلی، کنایه‌ای، کتبی و...^۸

آیا بیان عیب دیگری فقط با زبان غیبت محقق می‌شود یا بیان عیب با اشاره، انجام دادن عملی، نوشتن و... نیز غیبت است؟

خلاصه نظر فقها: در صدق عنوان غیبت، شرط نیست که عیب فرد با زبان گفته شود؛ بلکه با اشاره، نوشتن،

تصویر کشیدن، کنایه، طنز و... نیز غیبت محقق می‌شود. (امام خامنه ای و آیت الله مکارم، آیت الله سیستانی)

۳. واقعیت داشتن مطلب؛ وجود عیب در غیبت شونده^۹

بیان عیب دیگری در جایی که آن شخص حضور ندارد، در صورتی غیبت است که آن عیب واقعاً در فرد وجود داشته باشد؛

وگرنه اگر عیبی به دیگری نسبت داده شود که واقعاً در او وجود ندارد، گوینده گناه دیگری به نام تهمت مرتکب شده است.

۴. پنهان و مستور بودن عیب^{۱۰}

آیا در صدق غیبت لازم است که عیب پنهان فرد بیان شود یا بیان عیوب آشکار فرد هم غیبت محسوب می‌شود؟

در غیبت، عیب باید از عیوب پنهان باشد و بیان عیب آشکار غیبت نیست. البته گاهی بیان عیوب آشکار از جهت دیگری

حرام می‌شود؛ مثل اهانت و توهین و ریختن آبروی مؤمن، اذیت و آزار مؤمن، مسخره کردن او. (حضرت امام و امام خامنه ای و

آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

۷. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۶۲۰۵۵۵؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۰۲۹۰۱۰۰.

۸. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۱ و ۷۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۶؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۱۴۰۱۰۵.

۹. سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۲، س ۱۳، ص ۱۹۶؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتائات، متفرقه، گناهان، غیبت، بدگفتن از یک شهر یا یک گروه؛ سیدعلی سیستانی، سایت، پرسش و پاسخ، غیبت، س ۳.

۱۰. سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۲، س ۱۱، ص ۱۹۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتائات جدید، صحبت از عیوب آشکار دیگران؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۵؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتائات، متفرقه، گناهان، غیبت، غیبت کردن از شخص دیوانه؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۱۴۰۱۰۵؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۰۸.

مقصود از پنهان بودن عیب و کشف آن^{۱۱}

در بحث غیبت، مقصود از پنهان بودن عیب و آشکار کردن آن چیست؟

مراد از کشف امر مستور در بحث غیبت، ستر و کشف برای خصوص مخاطب نیست؛ بلکه ستر و کشف عرفی است. «مستور عرفی» آن است که معمولاً کسی از آن عیب خبر ندارد یا بیشتر مردم اطلاعی ندارند. «مکشوف عرفی» آن است که مردم معمولاً می‌دانند این شخص دچار این عیب یا نقص است؛ اگرچه عده‌ای هم بی‌اطلاع باشند. بنابراین ذکر امری که مستور عرفی است، به‌طور مطلق غیبت است و همچنین ذکر امری که مکشوف عرفی است یعنی اغلب مردم می‌دانند ولی یک عده‌ای هم خبر ندارند، حتی نزد کسانی که اطلاع ندارند هم غیبت نیست. قدر متیقن از ستر و کشف، ستر و کشف در همان محیط و جامعه است. مقصود از ستر و کشفی که موجب جوازداشتن یا جوازنداشتن ذکر عیب می‌شود، ستر و کشف در همان محیط و جامعه است؛ بنابراین جایز نیست انسان آن عیب را در محیط‌ها و شهرهای دیگر، یا در وسایلی از قبیل روزنامه و رادیو و سایت افشا کند که امکان انتشار فراوانش وجود دارد. (امام خامنه‌ای)

ملاک، عیب پنهان شخص مدنظر است که شنونده از آن اطلاع ندارد. (آیت‌الله العظمی مکارم)

گفت‌وگو یا تقلید از آداب و رسوم ظاهری و لهجه‌های اقوام مختلف؛ امور

غیرمستور^{۱۲}

آیا گفت‌وگو دربارهٔ رسوم، آداب، گفتار، کردار، طرز لباس‌پوشیدن و شکل ظاهری یا درآوردن ادای روستایی‌ها و شهری‌ها و قبیله‌های گوناگون ایران و سایر کشورها غیبت محسوب می‌شود؟

اگر به‌قصد عیب‌جویی و مسخره‌کردن نباشد، اشکالی ندارد. (آیت‌الله العظمی مکارم)

مطالبی که به‌صورت طنز دربارهٔ اقوام و گویش‌ها و فرهنگ‌های مختلف کشورمان بیان می‌شود، غیبت نیست؛ ولی اگر مستلزم اهانت و انتقاص باشد، از این جهت حرام می‌شود. (آیت‌الله العظمی سیستانی)

در حرمت تقلید از لهجه‌های مناطق مختلف، در صورتی که برای تمسخر باشد، هیچ شکی نیست؛ اگرچه غیبت نیست؛ چون این لهجهٔ خاص، امر مستوری نیست. علاوه بر اینکه اصلاً عیب نیست؛ از این رو غیبت نیست. اما اگر از روی تمسخر باشد، حرام است و فرقی هم نمی‌کند که لهجهٔ عمومی منطقه‌ای را تقلید کند یا شخص خاصی را. تنها تفاوت در این است که اگر غرض او تقلید لهجهٔ عموم باشد، این اهانت به همهٔ آن جمعیت می‌شود که طبعاً آثار خاص خودش را دارد؛ مثلاً اگر بخواهد حلالیت بطلبد، باید از یکایک آن‌ها حلالیت بطلبد؛ اما آنجایی که یک نفر باشد، از یک نفر حلالیت می‌طلبد. ولی اگر تقلید لهجه برای تمسخر نباشد، حرام نیست. (امام خامنه‌ای)

۱۱. سیدعلی خامنه‌ای، رسالهٔ آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۷؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۱۸۰۰۲۳.

۱۲. سیدعلی خامنه‌ای، رسالهٔ آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۷ و ۶۸؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۵۵۶، ص ۱۶۰؛ سیدعلی سیستانی، سایت، پرسش و پاسخ، غیبت، س ۹.

۵. قصد اهانت به غیبت‌شونده و مذمت و انتقاص او^{۱۳}

آیا تحقق غیبت، به بیان عیب فرد به قصد اهانت و مذمت و انتقاص مشروط است یا صرف بیان عیب بدون قصد انتقاص، بازهم غیبت است؟

خلاصه نظر فقها

بیان عیب فرد بدون قصد اهانت و مذمت و انتقاص، غیبت محسوب نمی‌شود. (حضرت امام و امام خامنه ای) غیبت حرام است؛ چه به قصد اهانت و کوچک کردن شخصیت فرد باشد و چه بدون این قصد؛ البته جز در کارهای که جزو مستثنیات غیبت است. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم) این هم غیبت محسوب نمی‌شود. (امام خامنه ای)

۶. شناختن غیبت‌شونده^{۱۴}

آیا در صدق غیبت، شرط است غیبت‌کننده و شنونده غیبت، غیبت‌شونده را بشناسند؟ استفتا از حضرت امام: آیا بدگویی اشخاص ناشناس نیز غیبت است؟ مثلاً من و دوستم در اتوبوس نشسته‌ایم و شخص غریبی وارد می‌شود که وضع ناجوری دارد. من به دوستم عیب او را می‌گویم. آیا این غیبت است؟ در صورتی که او را اصلاً دیگر نمی‌بینیم. جواب: اگر عیب آشکار نیست، ذکر آن در غیاب شخص غیبت است. (حضرت امام) اگر غیبت‌شوندگان مشخص و معین باشند و شنونده بشناسد، غیبت محسوب می‌شود. (امام خامنه ای)

منظور از شناخت در بحث غیبت چیست؟^{۱۵}

در بحث غیبت، فقها می‌فرمایند غیبت کسی که شخص او را می‌شناسد، حرام است. منظور از شناخت چیست؟ ملاک این شناخت، عرف است. همین که گفته شود غیبت‌کننده او را می‌شناسد، اگرچه نامش را نداند یا اصلاً تابه‌حال او را ندیده باشد، گوش‌دادن به غیبت از او حرام است. (امام خامنه ای) منظور از شناخت این است که بگویند فلانی را می‌شناسم؛ مثلاً اگر تصویر او را ببیند، بگوید فلانی است. (آیت‌الله العظمی مکارم)

۱۳. سیدروح‌الله خمینی، *استفتائات*، ج ۲، س ۱۳، ص ۶۱۹؛ سیدعلی خامنه‌ای، *رساله آموزشی*، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۸؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۰۲۹۰۱۰۰.

۱۴. سیدروح‌الله خمینی، *استفتائات*، ج ۲، س ۱۲، ص ۶۱۹؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی، سایت، شماره ۶۰۵۰۳۱.

۱۵. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره استفتا: h۱si۴۶QyL۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی، کد رهگیری: ۹۵۰۹۱۹۰۰۲۴.

غیبت افراد مشهور؛ بازیکنان، سیاستمداران و...^{۱۶}

درباره افراد مشهور مثل بازیگران سینما و تلویزیون و بازیکنان ورزشی و شخصیت‌های سیاسی و مذهبی و... که همه آنها را به نام و قیافه می‌شناسند ولی با آنها رفت‌وآمدی ندارند و شاید هیچ‌گاه از نزدیک آنها را نبینند، آیا بیان عیب آنها غیبت و حرام است؟

همین که گفته شود غیبت‌کننده او را می‌شناسد، اگرچه نامش را نداند یا اصلاً تابه‌حال او را ندیده باشد، گوش دادن به غیبت از او حرام است. (امام خامنه ای)

به‌طور کلی صرف دانستن اسم و دیدن تصویر در صورتی که نتواند تطبیق کند، شناخت محسوب نمی‌شود. (شناخت این است که بگوید فلانی را می‌شناسم؛ مثلاً اگر تصویر او را ببیند، بگوید فلانی است. (آیت‌الله العظمی مکارم)

غیبت فرد ناآشنایی که شخص در حال دیدنش است^{۱۷}

آیا صرف مشاهده، در شناخت فرد و تحقق غیبت حرام کافی است؟ برای مثال، چند نفر با هم فرد ناشناسی را در خیابان ببینند و پشت سرش حرف بزنند.

همین که گفته شود شخص او را می‌شناسد، اگرچه نامش را نداند یا اصلاً تابه‌حال او را ندیده باشد، گوش دادن به غیبت از وی حرام است. (امام خامنه ای)

به‌طور کلی صرف دانستن اسم و دیدن تصویر، در صورتی که نتواند تطبیق کند، شناخت محسوب نمی‌شود. (شناخت این است که بگوید فلانی را می‌شناسم؛ مثلاً اگر تصویرش را ببیند، بگوید فلانی است. (آیت‌الله العظمی مکارم)

اطرافیان غیبت‌شونده را بشناسد، نه خودش را^{۱۸}

آیا اگر خود فرد را نشناسد ولی برخی از اوصاف او را بداند، در شناختن فرد و تحقق غیبت حرام کفایت می‌کند؟ مثل اینکه بداند برادر فلان دوستش است یا فرزند فلان آشنایش است.

همین که گفته شود شخص او را می‌شناسد، اگرچه نامش را نداند یا اصلاً تابه‌حال او را ندیده باشد، گوش دادن به غیبت از وی حرام است. (امام خامنه ای)

۱۶. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره استفتا: h۱si۴۶QyL۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی، کد رهگیری: ۹۵۰۹۱۹۰۰۲۴

۱۷. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره استفتا: h۱si۴۶QyL۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی، کد رهگیری: ۹۵۰۹۱۹۰۰۲۴؛ حسین نوری همدانی، استفتای شخصی، کد سؤال: ۲۷۰۲۲؛ سیدموسی شبیری زنجان، استفتای شخصی از سایت، کد ۳۶۲۴۸.

۱۸. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، کد h۱si۴۶QyL۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی، کد رهگیری: ۹۵۰۹۱۹۰۰۲۴؛ حسین نوری همدانی، استفتای شخصی، کد سؤال: ۲۷۰۲۲؛ سیدموسی شبیری زنجان، استفتای شخصی از سایت، کد ۳۶۲۴۸.

به طور کلی صرف دانستن اسم و دیدن تصویر، در صورتی که نتواند تطبیق کند، شناخت محسوب نمی شود. (شناخت این است که بگوید فلانی را می شناسم؛ مثلاً اگر تصویرش را ببیند، بگوید فلانی است. (آیت الله العظمی مکارم)

۷. رضایت یا نارضایتی غیبت شونده^{۱۹}

آیا در تحقق غیبت، کراهت یا نارضایتی غیبت شونده از بیان عییش، شرط است؟
راضی بودن شخصی که از او غیبت می شود، حرام بودن غیبت را از بین نمی برد؛ بنابراین اگر غیبت کننده در هنگام غیبت بداند که غیبت شونده از اینکه عیب پنهانش به دیگری گفته شود، رضایت دارد و ناراحت نمی شود، باز هم گفتن عیب پنهان او غیبت و حرام است. (حضرت امام و امام خامنه ای و آیت الله سیستانی)
در صورت رضایت غیبت شونده، مانعی ندارد. (آیت الله مکارم)

۸. معین بودن غیبت شونده^{۲۰}

آیا در صدق غیبت، لازم است که غیبت شونده معین باشد؟ غیبت از فردی که بین افرادی محصور یا غیر محصور مردد است، چه حکمی دارد؟

استفتا از حضرت امام: آیا غیبت کردن از یک نفر یا دو نفر نامشخص از گروهی سیصد نفری یا از یک هیئت، یا غیبت از شخصی بازاری که نامش مشخص نیست، حرام است؟ جواب: مانع ندارد. (حضرت امام)
برای تحقق غیبت باید غیبت شونده معین باشد؛ بنابراین اگر عیب به گونه ای ذکر شود که غیبت شونده بین چند نفر مردد شود، غیبت صدق نمی کند؛ چه آنجایی که تردید بین افراد محصور باشد، مانند اینکه گفته شود: «یکی از برادرهای خسرو شراب خوار است» و چه غیر محصور باشد؛ مانند اینکه بگوید: «در مجلسی هزار نفری یک نفر شراب نوشید.» هر چند اگر بین افراد محصور مردد باشد، حکم حرمت غیبت را دارد. (امام خامنه ای)
در غیبت، فرد غیبت شده باید معین و معلوم باشد؛ پس اگر انسان بگوید: «یکی از اهل شهر، ترسوست» یا «یکی از فرزندان حسین ترسوست» و معلوم نباشد مراد چه کسی است، غیبت نیست؛ ولی گاهی ممکن است از جهت و عنوان دیگری حرام باشد؛ مثل توهین، سرزنش، تحقیر، اذیت مؤمن و سخریه و استهزای مؤمن. (آیت الله سیستانی)
غیبت چند صورت دارد:

۱. در جایی که غیبت شونده، شخص یا اشخاص محدود و معدودی باشد که مخاطبان آن ها را نمی شناسند، بی شک احکام غیبت در اینجا جاری نیست؛ چرا که با این سخن مطلب پنهانی آشکار نمی شود. مثل اینکه بگوید: «در فلان شهر یا فلان آبادی، یک یا چند نفر را دیدند که مشغول نوشیدن شراب یا اعمال زشت دیگری بودند.»
۲. به صورت شبهه محصوره مطلب را بیان کند. (به اصطلاح شبهه قلیل فی القلیل یا کثیری الکثیر باشد؛ مثلاً بگوید: «یکی از آن چهار نفر را دیدم که مشغول شرب خمر بود» و نام آن چهار نفر را ببرد یا بگوید: «یکی از پسران زید را دیدم که فلان کار

۱۹. سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۰؛ سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۲، ص ۶۱۸ س ۹؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۷؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۰۲۹۰۱۰۰.

۲۰. سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۲، س ۱۰، ص ۶۱۹؛ سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، درس ۱۸ ص ۶۹؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۸؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۳۰ و ۱۳۱.

خلاف را انجام می‌داد» یا بگوید: «گروه کثیری از اهالی فلان آبادی یا فلان شهر مرتکب این عمل می‌شوند»؛ به گونه‌ای که انگشت اتهام به‌سوی همه آن‌ها نشانه رود. به‌فرض که نام آن را غیبت نگذاریم، ظاهر این است که ادله غیبت چنین جایی را شامل می‌شود. چون کشف سرّ ناقص شده است، حرام‌بودن آن از جهت هتک احترام مؤمن و قراردادن او در معرض اتهام ثابت است... (آیت‌الله‌العظمی مکارم)

غیبت از گروه^{۲۱}

اگر عیب یک گروه بیان شود، آیا غیبت تمامی آن‌ها محسوب می‌شود؟ مثلاً گفته شود این خانواده فلان عیب را دارند یا مردم فلان شهر فلان عیب را دارند یا فلان گروه مذهبی یا قومی فلان عیب را دارند. اگر بدگویی از جماعتی باشد نه از یک فرد، بازهم غیبت است؛ مثل اینکه گفته شود: «این خانواده همه‌شان شراب‌خوار هستند.» (امام خامنه‌ای)

اگر کسی به تمام اهل یک شهر یا آبادی چیزی را نسبت دهد، بی‌شک در اینجا نیز احکام غیبت یا دست‌کم هتک احترام مؤمنان جاری می‌شود؛ خواه منظورش بدون استثنا تمام اهل شهر باشد یا اکثر آن‌ها؛ مگر اینکه قرینه باشد که منظورش افراد کمی از آن‌هاست. نیز اگر وجود آن اوصاف را همه بدانند و در عین حال قصد هتک و مذمت نیز نداشته باشد، احکام غیبت یا دست‌کم هتک احترام مؤمنان جاری می‌شود. (آیت‌الله‌العظمی مکارم)^{۲۲}

۹. مذهب غیبت‌شونده^{۲۳}

آیا در صدق غیبت، شرط است غیبت‌شونده مذهب خاصی داشته باشد؟ حرمت غیبت به مسلمان اختصاص دارد؛ چه امامی اثناعشری باشد و چه غیرامامی. البته فرقه‌های محکوم به کفر مثل غلات و نواصب مشمول این حکم نیستند. (امام خامنه‌ای)

غیبت مؤمن جایز نیست. (حضرت امام و آیت الله سیستانی)

غیبت مسلمان و حتی کفار غیرحربی جایز نیست. (آیت‌الله‌العظمی مکارم)

۲۱. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۶۹؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۰۷۰۱۴۳

۲۲. ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۳۰ و ۱۳۱.

۲۳. سیدروح‌الله خمینی، المکاسب المحرمه، ج ۱، ص ۳۷۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، اقتدا به اهل سنت، س ۶۰۰؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتائات، متفرقه، گناهان، غیبت، غیبت کفار غیرمحارب؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۹؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۴.

۱۰. وجود شنونده و قصد شنواندن^{۲۴}

آیا برای تحقق غیبت، باید شنونده‌ای وجود داشته باشد و مطلب به قصد فهماندن او گفته شود یا بدون آن نیز غیبت محقق می‌شود؟

در صدق غیبت، وجود شنونده شرط است؛ چه شخص معینی را خطاب کند یا با صدای بلند بگوید تا دیگری هم بفهمد. (امام خامنه ای)

غیبت مختص جایی است که شنونده‌ای وجود داشته باشد که قصد فهماندن و اعلام به او یا آنچه در حکم آن است، بشود. (آیت الله سیستانی)

شنونده‌ای که وجودش کالعدم است؛ ناشنوا، طفل و...

اگر شنونده‌ای وجود داشته باشد ولی به علتی مثل ناشنوا بودن یا غیرممیز بودن یا اختلاف زبان، نتواند مطلب را بفهمد، باز هم غیبت محقق می‌شود؟^{۲۵}

در فرض سؤال، غیبت (امام خامنه ای: حرام) محسوب نمی‌شود. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

شنونده کودک ممیز یا مجنون باشد^{۲۶}

اگر کسی که عیب پنهانی دیگری را می‌شنود، بچه ممیز یا دیوانه‌ای است که تا حدی درک و فهم دارد، باز هم غیبت صدق می‌کند و حرام است؟

اگر شنونده پسر بچه ممیز یا مجنونی است که مغمور نیست، دیوانه‌ای است که حرف می‌زند و کار می‌کند و تصمیم می‌گیرد و نه دیوانه‌ای که هیچ چیز نفهمد، غیبت صدق می‌کند. (امام خامنه ای)

اگر کودک یا دیوانه، خوب و بد را می‌فهمد، باید از این کار خودداری شود. (آیت الله مکارم)

۱۱. زنده بودن غیبت‌شونده؛ غیبت اموات^{۲۷}

آیا غیبت فقط درباره بدگویی و بیان عیب زندگان صدق می‌کند یا درباره اموات هم صدق می‌کند؟ در حرمت غیبت، فرقی بین زنده بودن یا مرده بودن غیبت‌شونده نیست. (امام خامنه ای و آیت الله مکارم)

۱۲. بلوغ غیبت‌شونده؛ غیبت بچه نابالغ ممیز یا غیرممیز

الف. غیبت از فرد نابالغ ممیز^{۲۸}

آیا غیبت از طفل نابالغ ممیز جایز است؟

۲۴. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۰؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، کتاب التقلید، م ۲۹، ص ۱۶

۲۵. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۱؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۱۸۰۰۲۳؛

۲۶. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۱؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۱۸۰۰۲۳؛

۲۷. سیدعلی خامنه‌ای، استفتائات نمایندگی‌ها، شماره ۵۵۵۸۵۲؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۳۳؛

۲۸. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۲، س ۱۴، ص ۶۲۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۰؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۰۷۰۱۴۳؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۳۰.

جایز نیست. (حضرت امام و امام خامنه ای و آیت الله مکارم)

ب. غیبت از فرد نابالغ غیرممیز^{۲۹}

آیا غیبت بچه نابالغ غیرممیز جایز است؟

در بچه ممیز جایز نیست. (حضرت امام)

غیبت طفل غیرممیز، مثلاً بچه دوساله‌ای که ملتفت نیست و از غیبت متأثر نمی‌شود، حرام نیست. (امام خامنه ای)
اگر کشف عیوب پنهانی کودک غیرممیز هتک حیثیت او در آینده یا هتک حیثیت خانواده او می‌شود، آن‌هم کار خلافی است. (آیت الله مکارم)

۱۳. عاقل بودن غیبت‌شونده؛ غیبت مجنون^{۳۰}

آیا غیبت از فرد غیرعاقل جایز است؟

غیبت در صورتی حرام است که غیبت‌شونده از جهت رشد، در حدی باشد که درک کند. مجنون از این لحاظ به ممیز و غیرممیز تقسیم می‌شود. مجنون غیرممیز کسی است که هیچ نمی‌فهمد. غیبت از او در حکم غیبت طفل غیرممیز است؛ غیبتش حرام نیست. اما مجنونی که می‌فهمد و از شنیدنش متأثر و ناراحت می‌شود، در حکم طفل ممیز است؛ بدگویی از او غیبت و حرام است. (امام خامنه ای)

هرگاه سخن از عیوب ظاهری شخص دیوانه باشد که دیگران اطلاع دارند، غیبت محسوب نمی‌شود؛ هرچند احتیاط در ترک آن است. (آیت‌الله‌العظمی مکارم)

۱۴. غایب بودن غیبت‌شونده^{۳۱}

آیا شرط تحقق غیبت، گفتن عیب فرد در غیابش است یا گفتن عیب فرد در حضور خودش نیز غیبت محسوب می‌شود؟
بله، شرط تحقق غیبت، گفتن عیب فرد در غیابش است و اگر عیبش در حضورش گفته شود، ممکن است از جهات دیگری، مانند ایذا یا هتک، حرام باشد. (حضرت امام و امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

۱۵. بیگانه بودن یا دوست و خویشاوند بودن غیبت‌شونده^{۳۲}

آیا غیبت از خویشاوندان نزدیک مثل پدر، مادر، فرزند و همسر جایز است؟

جایز نیست. (امام خامنه ای، آیت‌الله‌العظمی سیستانی)

۲۹. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۲، س ۱۴، ص ۶۲۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۰؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۰۷۰۱۴۳؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۳۰.

۳۰. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۸، ص ۷۰؛ محمدتقی بهجت، جامع المسائل، ج ۲، مکاسب محرمة، آنچه حرمت نفسی دارد، ص ۷. غیبت مؤمن، ص ۴۷۰؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتای شخصی، کد رهگیری ۹۴۰۹۰۷۰۱۴۳.

۳۱. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۲، س ۹، ص ۶۱۸؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات جدید، ج ۱، س ۵۵۲، ص ۱۵۹؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۰۸؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۵.

۳۲. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۶۲۰۵۵۵؛ سیدعلی سیستانی، سایت، پرسش و پاسخ، غیبت، س ۶.

۱۶. قصد غیبت

آیا در صدق عنوان غیبت، نیت نیز شرط است؛ یعنی متکلم باید قصد غیبت هم داشته باشد و بدون نیت، غیبت صدق نمی‌کند؟^{۳۳}

قصد غیبت شرط نیست و به تعبیر دیگر، هرگاه آنچه می‌گوید مصداق غیبت باشد، قصد هم خودبه‌خود حاصل شده است. (آیت‌الله العظمی مکارم)

فصل دوم: مستثنیات غیبت؛ بررسی مصادیق مطرح‌شده برای جواز غیبت

الف. قاعده و معیار کلی در مصادیق جواز غیبت^{۳۴}

آیا موارد جواز غیبت در مصادیق ذکر شده در کلام فقها، مانند جرح شهود و نصح مستشیر، منحصر است یا قاعده و معیاری کلی برای جواز غیبت وجود دارد که آنچه ذکر شده است، مصادیقی از آن قاعده کلی است؟

خلاصه نظر فقها

اگر مصلحت مهم‌تری با مفسده غیبت تزامم کند، غیبت جایز خواهد بود و در غیر این فرض، جایز نیست. (امام خامنه ای و آیت الله مکارم)

ب. بررسی مصادیق مطرح‌شده برای جواز غیبت

۱. غیبت فرد متجاهر به فسق

مراد از متجاهر به فسق^{۳۵}

مراد از متجاهر به فسق چیست؟

مراد از متجاهر این است که شخص پروایی نداشته باشد از اینکه مردم گناهش را ببینند یا بفهمند؛ مثل کسی که آشکارا شراب می‌نوشد. البته اطلاع مردم به این معنا نیست که لازم باشد همه مردم بدانند. همین که عده‌ای از مردم می‌دانند و او هم پروایی ندارد که همه مردم بدانند، این معنای متجاهر به فسق است. ملاک تجاهر به فسق، عرفی است. (امام خامنه ای)^{۳۶}

متجاهر به فسق یعنی کسی که آشکارا گناه می‌کند. (آیت الله مکارم)

حکم غیبت فرد متجاهر به فسق^{۳۷}

غیبت از کسی که تجاهر به فسق می‌کند، چه حکمی دارد؟

۳۳. ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتائات، متفرقه، گناهان، غیبت، شرط نبودن قصد غیبت... .

۳۴. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، درس ۲۰، ص ۷۷ و ۷۸؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۴

۳۵. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۲۰، ص ۷۶؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتائات، متفرقه، گناهان، غیبت، معنی متجاهر به فسق.

۳۶. سیدعلی خامنه‌ای، سایت (farsi.khamenei.ir)، استفتائات جدید، غیبت شخص متجاهر به فسق.

۳۷. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۲، س ۱۸، ص ۶۲۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۲۰، ص ۷۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت

(farsi.khamenei.ir)، استفتائات جدید (غیبت شخص متجاهر به فسق)؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۲؛ ناصر

مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۷.

کسی که آشکارا گناه می‌کند (آیت‌الله‌العظمی سیستانی: و از آن توبه نکرده است)، فقط در همان گناهی که تجاهر کرده، غیبتش جایز است و نمی‌توان تمام اسرار و گناهان او را فاش کرد. (امام خامنه ای و آیت الله سیستانی)

متجاهر به فسق بر دو گونه است: نخست آن که در یک عمل تجاهر دارد که تنها در همان عمل غیبتش جایز است. دیگر، کسی که پرده حیا را دریده و جسورانه دست به هر گناهی می‌زند. این گونه شخصی در هیچ چیز احترامی ندارند و افشاگری درباره‌اش ضروری است تا افراد ناآگاه از خطرات او آگاه شوند. (آیت‌الله‌العظمی مکارم)

آیا غیبت کسی که نماز نمی‌خواند، جایز است؟ جواب: اگر آشکارا نمی‌کند که نماز نمی‌خواند، غیبتش جایز نیست. (حضرت امام)

غیبت شخص فاسق مُصر و غیرمتجاهر^{۳۸}

غیبت کردن از انسان گناهکاری که بر گناهش اصرار دارد ولی آشکارا گناه نمی‌کند، چه حکمی دارد؟

غیبت شخص فاسق مُصر، اگر تجاهر به فسق نکند، جایز نیست. (امام خامنه ای)

غیبت متجاهری که عذر می‌آورد^{۳۹}

آیا اگر شخصی گناهی را آشکارا انجام دهد ولی برای آن توجیهی بیاورد، غیبتش در آن گناه جایز است؟

غیبتش جایز نیست؛ حتی در صورت یقین به بطلان عذر یا شک در آن. (امام خامنه ای و آیت الله مکارم)

۲. غیبت فرد مظلوم از ظالم و محدوده آن؛ تظلم مظلوم^{۴۰}

آیا غیبت از ظالم توسط مظلوم جایز است؟

۱. ۲. قدر مسلم در جواز غیبت از باب تظلم مظلوم

غیبت کردن مظلوم از ظالم در خصوص ظلمی که به او شده و در فرضی که دفع ظلم او متوقف بر غیبتش باشد، نزد کسی که قادر به رفع ظلم از مظلوم است، جایز است. (امام خامنه ای و آیت الله سیستانی)

۳. مشورت‌دادن؛ نُصح مستشیر

الف. مشورت‌دادن به کسی که از انسان درخواست مشورت کرده است^{۴۱}

آیا برای مشورت‌دادن به دیگران، غیبت جایز است؟

اگر مصلحت نصیحت و مشورت‌دادن بیشتر از مفسده غیبت باشد، لازم است که از آن شخص غیبت شود. (امام خامنه ای)

۳۸. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۲۰، ص ۷۶.

۳۹. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۲۰، ص ۷۶ و ۷۷؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۱۰۳۰۰۴۶.

۴۰. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۲۰، ص ۷۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۲؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۴.

۴۱. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، ص ۷۸؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۲؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۵.

اگر شخصی درباره امری مثل ازدواج مشورت بخواهد، نصیحت و راهنمایی او جایز است؛ هرچند این امر موجب آشکارشدن عیب آن فرد شود؛ ولی لازم است به مقدار ضرورت اکتفا کند. (آیت‌الله العظمی سیستانی)

امانت در مشورت ایجاب می‌کند که آنچه می‌داند و در موضوع مشورت تأثیر می‌گذارد، افشا کند. پرده‌پوشی در این گونه کارها خیانت است و خیانت در مشورت جایز نیست. (آیت‌الله العظمی مکارم)

ب. مشورت دادن ابتدایی و بدون درخواست مشاوره^{۴۲}

اگر انسان می‌داند شخصی در کاری که قصد انجام دادن آن را دارد، آسیب دیدنش حتمی است، اینجا واجب است از روی خیرخواهی او را راهنمایی کند و از آسیب او جلوگیری کند؛ خواه از انسان راهنمایی بخواهد و خواه نخواهد. (امام خامنه ای)

اگر می‌خواهد فردی را ابتدائاً و بدون درخواست مشاوره، نصیحت و راهنمایی کند، در صورتی غیبت دیگری نزد او جایز است که بداند اگر او را راهنمایی نکند، مفسده بزرگی به وجود خواهد آمد. (آیت الله سیستانی)

۴. نهی از منکر^{۴۳}

آیا غیبت کردن از دیگری با هدف نهی از منکر جایز است؟

در جایی که مقصود از غیبت این باشد که شخص غیبت شده را از گناه بازدارد، غیبت جایز است؛ به شرط آنکه منع کردن او از منکر، به غیر این روش ممکن نباشد. (آیت الله سیستانی)

درباره نهی از منکر، یعنی در جایی که اگر انسان افشاگری نکند، فرد یا افراد گنهکار دست از کارشان نمی‌کشند، مصلحت امر به معروف و نهی از منکر بر مفسده غیبت غلبه می‌کند و غیبت مجاز بلکه واجب می‌شود. (آیت‌الله العظمی مکارم)

۵. شهادت دادن

الف. در جایی که از انسان تقاضای شهادت کنند^{۴۴}

اگر انسان شاهد امری باشد و از او درخواست شهادت دادن کنند، آیا جایز است در مقام شهادت، غیبت مشهود علیه را بکند؟

اگر اثبات حق متوقف بر غیبت کردن از او باشد، اشکال ندارد. (امام خامنه ای)

درباره شهادت دادن، در جایی که از انسان تقاضای شهادت کنند نیز غیبت کردن جایز است، چراکه مصلحت شهادت قوی‌تر است؛ البته اگر شهود به اندازه کافی برای اثبات مطلب حضور داشته باشند. (آیت‌الله العظمی مکارم)

۴۲. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، ص ۷۸؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت (farsi.khamenei.ir) استفتائات جدید، غیبت؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۲.

۴۳. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۲؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۴.

۴۴. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۶۲۰۷۸۹؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۵.

ب. در جایی که از انسان تقاضای شهادت دادن نشود^{۴۵}

آیا ابتدئاً و بدون درخواست شهادت، جایز است غیبت مشهود علیه را در نزد قاضی بکند؟

اگر اثبات حق متوقف بر غیبت کردن از او باشد، اشکال ندارد. (امام خامنه ای)

فقط جایی که از او سؤال می شود، استثنا شده است. بنابراین باید متوجه بود که غیبت با عنوان اولی، بی شک حرام و از گناهان کبیره است؛ ولی عناوین ثانویه و عوارض حاصله ممکن است عنوان ذاتی را تحت الشعاع قرار دهد و در موقعیت خاصی غیبت مجاز یا واجب شود. این موضوع در جایی است که پای مصلحت مهم‌تری در میان است و حفظ آن مصلحت بر مفاسد عظیم غیبت غلبه می کند. (آیت الله العظمی مکارم و استفتای شخصی)

درباره اجرای حدود الهی که اگر چند نفر، بی آنکه تجسس خاصی کرده باشند، ببینند که فلان شخص مشغول شرب خمر یا زناست و نزد حاکم شرع شهادت دهند تا حد در حق او اجرا شود، غیبت جایز است. (البته در صورتی که شهود به اندازه کافی برای اثبات مطلب حضور داشته باشند. (آیت الله العظمی مکارم)

۶. جرح شهود^{۴۶}

آیا غیبت کردن از شاهدانی که قصد شهادت دادن در دادگاه را دارند، برای ایراد وارد کردن به عدالت آنان و ردّ گواهی آنان جایز است؟

اگر شاهی در دادگاهی به ادای شهادت قیام کرده است و انسان می داند که این شاهد، فاسق است، اینجا اگر فسق او را بیان کرد، این غیبت حرام نیست و از حکم غیبت استثنا شده است. حتی ممکن است گاهی واجب است که انسان بگوید این شخص ثقة و متحرز از کذب نیست. (امام خامنه ای)

غیبت کردن برای ایراد وارد کردن به عدالت شاهدان و ردّ گواهی آنان در مقام قضاوت و صدور حکم، جایز است. (آیت الله سیستانی)

اگر شهودی که در باطن فاسق و گنهکارند، درباره امری شهادت داده اند و حاکم شرع در ظاهر باخبر نیست، در اینجا نیز افشاگری یا به تعبیر دیگر، جرح شهود جایز است. (البته تمام این ها در صورتی است که به اندازه کافی برای اثبات مطلب شهود حضور داشته باشند. (آیت الله العظمی مکارم)^{۴۷}

۷. دفع ضرر از غیبت شونده^{۴۸}

آیا اگر غیبت موجب دفع ضرر از غیبت شونده شود، غیبت کردن از او جایز است؟

اگر غیبت موجب دفع ضرر از غیبت شونده شود، در صورتی که مصلحت این کار از مفسده غیبت بیشتر باشد، غیبتش جایز است. (امام خامنه ای)

۴۵. سیدعلی خامنه ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۶۲۰۷۸۹؛ ناصر مکارم شیرازی، /خلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۵؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۱۰۳۰۰۴۶

۴۶. سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۲۰، ص ۸۰؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۲.

۴۷. ناصر مکارم شیرازی، /خلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۵.

۴۸. سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۲۰، ص ۸۱؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۷۴۴.

در جایی که مقصود از غیبت، حفظ شخص غیبت‌شده از ضرری باشد که حفظ کردن او از واقع شدن در آن ضرر واجب است، غیبت کردن از او جایز است. (آیت الله سیستانی)

اگر غیبت موجب دفع ضرر از غیبت‌شونده شود، غیبت کردن از او جایز است؛ به شرط آنکه اهمیت ضرری که با غیبت دفع می‌شود، بیشتر از کشف ستر آن عیب باشد. گاهی انسان با غیبت و کشف ستر مؤمنی که ممکن است این کشف ستر برایش مهم باشد، ضرر کوچکی را از او دفع کند. مثلاً پول مختصری را می‌خواهند از او بگیرند. برای اینکه جلوی این کار را بگیرد، غیبت بزرگی از او می‌کند و می‌گوید: «دیشب ایشان گدایی رفته بود.» این برای مؤمن، اهانت بزرگی است. بنابراین باید اهمیت ضررها و کشف عیوب را ملاحظه کرد: اهمیت هر کدام بیشتر بود، آن را باید مقدم کرد. (امام خامنه ای)

۸. دفع ضرر از غیر غیبت‌شونده؛ اشخاص و بیت‌المال و...^{۴۹}

از جمله مصادیق جواز غیبت، افشای خطر دربارهٔ مسلمانی است که جان یا مال یا ناموسش از سوی دیگری در خطر قرار گرفته است و او آگاه نیست. افشا کردن این خطر نیز جایز، بلکه گاهی واجب است. (آیت‌الله العظمی مکارم)

۹. جلوگیری از رواج بدعت، فساد، فتنه و مطالب باطل در عقیده و عمل^{۵۰}

غیبت از دیگری برای جلوگیری از رواج بدعت و فساد و فتنه در عقیده و عمل چه حکمی دارد؟ غیبت از دیگری برای جلوگیری از نشر فساد و بدعت به حدی که این هدف محقق شود، واجب است. جواز غیبت کردن از فرد فقط در خصوص فسادش نیست؛ بلکه غیبت کردن از او به هر کیفیتی که موجب قطع مادهٔ فساد شود، جایز است. (امام خامنه ای)

غیبت بدعت‌گذاران و توطئه‌گران و کسانی که برضد مصالح مسلمانان نقشه می‌کشند، جایز بلکه واجب است؛ زیرا اگر کار آن‌ها برملا شود، مردم به‌پا می‌خیزند و جلوگیری کامل یا نسبی می‌کنند. (آیت‌الله العظمی مکارم)

از مصادیق جواز غیبت، اشکال وارد کردن در گفتارهای باطل است؛ اگرچه این عمل باعث نقص در گویندهٔ آن‌ها بشود؛ همان طور که عالمان بسیاری، برخی را به سبب کم تدبیر کردن و دقت نکردن و بدفهمی و... مذمت کرده‌اند. گویا این عمل آن‌ها برای جلوگیری از سستی در به دست آوردن حقایق بوده است. همچنین وقتی عمل فرد به گونه‌ای است که ترس ضرر رساندن به دین در آن وجود دارد، غیبت او جایز است تا ضرر دینی مترتب نشود. لکن لازم است تنها به میزان رفع ضرر دینی اکتفا شود. (آیت الله سیستانی)

۱۰. بررسی مسائل اجتماعی و انتقادهای سازنده^{۵۱}

آیا برای بررسی مسائل اجتماعی و سیاسی و برای روشنگری در این مسائل که در گزینش افراد در پست‌های حساس یا ادامهٔ کار آن‌ها مؤثر است، جایز است عیوب پوشیده نامزدها و مسئولان بیان شود؟

۴۹. سیدعلی خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتائات*، تجسس و خبرچینی و افشای اسرار، س ۱۳۸۸؛ ناصر مکارم شیرازی، *اخلاق در قرآن*، ج ۳، ص ۱۲۵.

۵۰. سیدعلی خامنه‌ای، *رساله آموزشی*، ج ۲، ص ۷۹ و ۸۰؛ سیدعلی سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، کتاب التقلید، م ۲۹، ص ۱۶؛ سیدعلی سیستانی، *توضیح المسائل جامع*، ج ۱، م ۲۲۷۲؛ ناصر مکارم شیرازی، *اخلاق در قرآن*، ج ۳، ص ۱۲۴.

۵۱. ناصر مکارم شیرازی، *اخلاق در قرآن*، ج ۳، ص ۱۲۸.

در مسائل اجتماعی و سیاسی برای گزینش افراد در پست‌های حساس یا در ادامه کارشان، اگر ضعف‌هایی پنهانی وجود داشته باشد که در سرنوشت جامعه مؤثر است، افشا کردن آن‌ها اگرچه در حد ذات مشمول عنوان غیبت است، به سبب اهمیت حفظ نظام جامعه اسلامی و کشف و خنثی کردن توطئه‌ها، اقدام به آن نه تنها اشکالی ندارد، بلکه گاه واجب می‌شود. کسانی که به بهانه گرفتارنشدن به غیبت، بر این گونه عیوب سرپوش می‌نهند، در واقع مصالح جامعه اسلامی را فدای اشخاص می‌کنند. پیامبر اکرم = کسانی را که گناه فاجران را می‌پوشانند، ملامت می‌کرد و دستور می‌داد آن‌ها را افشا کنند تا مردم آنان را بشناسند: «از پرده‌پوشی بر گناه فاجران ...»^{۵۲} این حدیث ناظر به این معناست؛ ولی این بدان معنا نیست که بی‌سبب، آبروی اشخاص را ببرند یا از حد لازم تجاوز کنند و در حریم زندگی شخصی و خصوصی آن‌ها وارد شوند. از آنچه در بالا گفته شد، تکلیف دستگاه‌های اطلاعاتی کشور اسلامی نیز روشن می‌شود که اگر فعالیت‌های آن‌ها در جهت کشف و خنثی کردن توطئه‌ها و سلامت گزینش‌ها برای پست‌های حساس اجتماعی باشد و از آن فراتر نروند، کار آن‌ها نه مشمول عنوان تجسس است و نه مشمول عنوان غیبت حرام؛ بلکه ادای وظیفه و انجام واجب است. (آیت‌الله العظمی مکارم)

اگر مصلحت مهم‌تری با مفسده غیبت تراحم کند، غیبت جایز خواهد بود و در غیر این فرض، جایز نیست. (امام خامنه‌ای)

لزوم قطع به جواز غیبت برای حلیت آن^{۵۳}

آیا در جایی که غیبت جایز است (مستثنیات غیبت)، باید یقین به جواز پیدا کرد یا با احتمال و گمان به جواز غیبت هم می‌توان این کار را کرد؟

غیبت مسئله مهمی است، چراکه از گناهان کبیره است؛ پس نباید برای غیبت کردن، سعی کنیم وجهی از این وجوه را برای خودمان درست کنیم؛ زیرا برای خروج از حکم حرمت غیبت، لازم است انسان به طور قطع مجوزی داشته باشد. (امام خامنه‌ای)

فصل سوم: بررسی وظایف غیبت‌کننده

کسی که مرتکب غیبت شده است، از نظر شرعی چه وظیفه‌ای دارد؟

وظایف غیبت‌کننده عبارت است از:

۱. توبه

آیا توبه کردن از غیبت لازم است؟

توبه از گناه واجب فوری است و غیبت‌کننده هرگاه متوجه گناهش شود، فوراً باید توبه کند. (اجماع)

^{۵۲} در حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌خوانیم: «أَنْزَعُونَ عَنْ ذِكْرِ الْفَاجِرِ أَنْ تَذْكُرُوهُ، فَادْكُرُوهُ يَعْرِفُهُ النَّاسُ؛ آیا ملاحظه می‌کنید از نام بردن افراد فاسق، نام آن‌ها را ببرید تا مردم آن‌ها را بشناسند» ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص: ۱۲۶ به نقل از: متقی هندی، کنز العمال، جلد ۳، صفحه ۵۹۵، حدیث ۸۰۶۹

^{۵۳} سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، درس ۲۰، ص ۸۱.

۲. حلالیت طلبیدن از غیبت شونده

۲. ۱. حلالیت طلبیدن مفسده دارد یا ممکن نیست^{۵۴}

کسی که غیبت دیگری را کرده است، در صورتی که حلالیت طلبیدن مفسده دارد یا جلب رضایت غیبت شونده ممکن نیست، چه وظیفه‌ای دارد؟

اگر حلالیت طلبیدن از غیبت شونده مفسده‌ای داشته باشد (امام خامنه‌ای و آیت الله مکارم: یا امکان حلالیت طلبیدن نباشد)، این کار لازم نیست. (حضرت امام، امام خامنه‌ای و آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

۲. ۲. حلالیت طلبیدن مفسده ندارد و ممکن است^{۵۵}

کسی که غیبت دیگری را کرده است، در صورتی که حلالیت طلبیدن مفسده ندارد و ممکن است، برای جلب رضایت غیبت شونده چه وظیفه‌ای دارد؟

در این فرض باید از غیبت شونده حلالیت طلبیده شود. (امام خامنه‌ای و آیت الله مکارم)

حلالیت طلبیدن از غیبت شونده واجب نیست. (حضرت امام)

چنانچه حلالیت طلبیدن از شخص غیبت شده پیامدهای بدی ندارد، احتیاط مستحب است این کار را انجام دهد؛ بلکه در صورتی که غیبت، در حق غیبت شونده توهین و هتک حرمتی را در بر داشته است، اگر حلالیت خواستن از او، جبران هتک حرمت و توهین به وی محسوب شود، بنا بر احتیاط، لازم است در صورتی که مفسده‌ای نداشته باشد، از وی حلالیت بطلبد. (آیت الله العظمی سیستانی)

۳. استغفار کردن برای غیبت شونده^{۵۶}

آیا بر غیبت کننده لازم است که برای غیبت شونده طلب استغفار کند؟

اگر غیبت شونده زنده نیست یا امکان حلالیت طلبیدن از او نیست، برایش استغفار کند. (امام خامنه‌ای و آیت الله العظمی زنجانی)

احتیاط مستحب است برای شخص غیبت شونده استغفار کند. (آیت الله العظمی سیستانی)

در صورت مفسده داشتن حلالیت طلبیدن یا ممکن نبودن آن، لازم است به قدری برای او کارهای خیر انجام دهد تا به رضایت وی یقین پیدا شود. (آیت الله العظمی مکارم)

۵۴. سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۳، س ۵۹، ص ۵۸۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی، سایت، شماره ۶۱۳۵۹۰، کد پیگیری ea9e211baed91dc594bred4fecf2d4f6؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۰۰۶۰۰۲۷.

۵۵. سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۳، س ۵۹، ص ۵۸۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی، سایت، شماره ۶۱۳۵۹۰، کد پیگیری ea9e211baed91dc594bred4fecf2d4f6؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۰۰۶۰۰۲۷.

۵۶. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۵؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷.

۴. جبران آبروی غیبت‌شونده

آیا بر غیبت‌کننده واجب است صدمه‌ای را که به آبروی غیبت‌شونده وارد کرده است، در نزد شنوندگان غیبت جبران کند؟^{۵۷}

نکته: در صورت وجوب یا جواز این کار، حق ندارد اشتباهی را که واقعاً در فرد بوده است، انکار کند؛ چون این کار دروغ است؛ بلکه باید با بیان خوبی‌هایش یا یادآوری جایز الخطاب بودن انسان و... این کار را انجام دهد. برخی از مراجع هم مثل حضرت امام و آیت‌الله‌العظمی سیستانی به کافی بودن توبه تصریح کرده‌اند.^{۵۸}

سایر مراجع عظام که در این جزوه نظرشان بررسی می‌شود، در بیان وظایف غیبت‌کننده، جبران آبروی غیبت‌شونده را بیان نکرده‌اند. از نظر ایشان، واجب نبودن این کار برداشت می‌شود.

فصل چهارم: استماع غیبت

معنای استماع غیبت^{۵۹}

استماع غیبت به چه معناست؟

مراد از استماع غیبت این است که کسی غیبت را گوش کند؛ نه اینکه تصادفاً کلمه‌ای به گوشش برسد که به آن سماع می‌گویند.

حکم گوش دادن به غیبت^{۶۰}

گوش دادن به غیبت از نظر شرعی چه حکمی دارد؟

به جز در جایی که استثنا شده است، غیبت برای گوینده و شنونده آن حرام است. (حضرت امام و آیت الله مکارم)

گوش دادن به غیبت حرام است و فرق نمی‌کند این گوش دادن همراه با رضایت باشد یا بدون رضایت. گاهی انسان دوست ندارد غیبت کسی را بشنود؛ اما گوش می‌دهد. این هم استماع است؛ چون از روی اختیار است. همچنین فرقی نمی‌کند که این مستمع، مخاطب غیبت‌کننده باشد یا نباشد؛ مثل اینکه دو نفر غیبت کسی را بکنند و نفر سومی به سخنان آنان گوش دهد یا کسی در مجلسی غیبت کرده و صدای او را ضبط کرده‌اند و کسی آن را بشنود. این هم استماع غیبت است. استماع غیبت، به جز در چند صورتی که در عنوان «صورت‌های استثنا شده از حکم حرمت استماع غیبت» در ادامه می‌آید، مطلقاً حرام است؛ حتی در جایی که غیبت کردن برای غیبت‌کننده حرام نیست؛ مثل آنجایی که غیبت‌کننده مکره یا طفل است. (امام خامنه‌ای)

۵۷. محمدتقی بهجت، جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۷۰.

۵۸. سیدعلی سیستانی، سایت، پرسش و پاسخ، غیبت، س ۲: اگر پشت سر کسی غیبت کنیم و... .

۵۹. سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۳.

۶۰. سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الصلاة، فصل فی صلاة الجماعة، القول فی شرائط إمام الجماعة؛ سیدعلی خامنه‌ای، رساله آموزشی، درس ۱۷، ص ۶۵ و ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۳؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۱۹.

همان گونه که غیبت کردن، از گناهان بزرگ است، شرکت در مجلس غیبت و گوش دادن به سخنان غیبت کننده نیز از گناهان بزرگ محسوب می شود؛ چراکه تمام مفسد غیبت مربوط به همکاری دو طرف است؛ غیبت کننده و مستمع غیبت. اگر کسی حاضر نشود به غیبت گوش کند، علاوه بر اینکه گامی در طریق نهی از منکر برداشته شده است، ماهیت غیبت تحقق نمی یابد: نه عیوب کسی فاش می شود، نه آبروی انسانی می ریزد، نه هتک حرمت می شود و نه مفسد دیگر اجتماعی به بار می آید. (آیت الله العظمی مکارم)

صورت های استثنائیه از حکم حرمت استماع غیبت^{۶۱}

استماع غیبت در چه صورتی جایز است؟

هرجا غیبت جایز است، شنیدن آن نیز مانعی ندارد. (آیت الله مکارم)

استماع غیبت در صورت های زیر جایز است:

۱. غیبت کردن از این شخص برای مستمع حلال باشد؛ مثل اینکه مغتاب کسی باشد که فسق علنی کند و غیبت کننده و مستمع، هر دو این مطلب را می دانند. پس همچنان که برای غیبت کننده حلال است غیبت او را بکند، برای شنونده هم حلال است غیبت را بشنود.

۲. در صورت تظلم مظلوم که غیبت جایز است، استماع آن نیز اشکال ندارد.

۳. مستمع بر استماع مکره باشد. برای نمونه، کسی غیبت می کند و دیگری هم می شنود؛ اما شنونده در وضعیتی است که نمی تواند از مجلس بلند شود یا غیبت را رد کند. مثلاً غیبت کننده سلطان جائری است که اگر این مستمع رد غیبت کند یا از مجلس بلند شود، به غضب او گرفتار می شود؛ بنابراین با اکراه می نشیند و می شنود. (امام خامنه ای)

گوش کردن غیرمستقیم غیبت از ضبط و تلویزیون و...^{۶۲}

آیا گوش کردن غیبت در صورتی که غیرمستقیم پخش شود، مثلاً از ضبط صوت و سی دی، حرام است؟

گوش کردن غیبت در صورتی که مستقیماً پخش شود، حرام است؛ وگرنه از حیث استماع غیبت حرام نیست. البته از جهات دیگر مانند کشف سر مؤمن مثلاً و اهانت به او، ممکن است حرام شود. (حضرت امام)

جایز نیست. (امام خامنه ای)

۶۱ سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۳ و ۷۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۱۱۲۰۰۹۹.

۶۲ سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۶۰۸، البحث حول المسائل المستحدثه و منها الرادیو و التلفزيون و نحوه، م ۷؛ سیدعلی خامنه ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۶۲۱۹۱۰.

غیبت نبودن عمل، از نظر مرجع تقلید غیبت کننده^{۶۳}

اگر بیان مطلبی به نظر مرجع تقلید فرد گوینده غیبت نباشد ولی به اعتقاد مرجع تقلید شنونده غیبت باشد، آیا گوش کردن به آن جایز است؟

اگر به اعتقاد شنونده غیبت است، جایز نیست گوش کند. (حضرت امام)
هر کس باید طبق فتوای مرجع تقلید خود عمل کند. (امام خامنه ای)
به طور کلی چنانچه از نظر مرجع تقلید شخصی، مطلبی که بازگو می شود، غیبت محسوب نشود، گفتن و شنیدن آن اشکال ندارد؛ اما لازم است مؤمنان از بدگویی کردن درباره دیگران اجتناب کنند. (آیت الله العظمی مکارم)

وظایف مستمع غیبت

کسی که به غیبت گوش می دهد، در برابر غیبت چه وظایفی دارد؟

وظایف مستمع غیبت عبارت است از:

۱. نهی از منکر کردن غیبت کننده؛
۲. دفاع از غیبت شونده (رد غیبت)؛
۳. ترک مجلس غیبت؛
۴. حلالیت طلبیدن مستمع غیبت.

۱. نهی از منکر

آیا بر مستمع غیبت واجب است از غیبت نهی کند؟^{۶۴}

در صورت موجود بودن شروط نهی از منکر، بر مستمع غیبت واجب است از غیبت نهی کند. (اجماع)

جایی که نهی از غیبت واجب نیست^{۶۵}

در چه صورتی نهی کردن غیبت کننده واجب نیست؟

نهی از غیبت در جایی که شروط نهی از منکر فراهم نباشد، واجب نیست؛ مثلاً وقتی نهی کردن ضرر و مفسده درخور توجهی برای نهی کننده داشته باشد یا غیبت کننده در غیبت کردن معذور باشد؛ مثلاً به او ظلم شده باشد. (اجماع)

۶۳ سیدروح الله خمینی، استفتانات، ج ۲، س ۶، ص ۱۷؛ شماره ۴۷۳۵، کد پیگیری e9c02eb58d900759d4f98e496b10df51؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۱۰۵۰۰۴۳.

۶۴ سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۵؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۰؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۱۰۵۰۰۴۳.

۶۵ سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر، القول فی شرائط وجوبهما؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م ۲۲۰۸؛ سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۱، ص ۳۳۰؛ رساله توضیح المسائل، م ۲۷۸۹.

منع غیبت طفل توسط ولیّ او

آیا بر ولیّ واجب است که طفل را از غیبت کردن منع کند؟^{۶۶}

بله، واجب است. (حضرت امام)

بنا بر احتیاط واجب، ولیّ باید طفل را از غیبت کردن منع کند. (آیت الله سیستانی؛ آیت الله مکارم)

موارد مختلف است. (امام خامنه ای)

۲. دفاع از غیبت شونده؛ ردّ غیبت

معنای ردّ غیبت^{۶۷}

ردّ غیبت به چه معناست؟

ردّ غیبت به معنای نفی نسبتی است که غیبت کننده به غیبت شونده می دهد. مثلاً وقتی گفته می شود: «فلانی مال ناحق خورده است»، شنونده به منظور دفاع از غیبت شده بگوید: «از کجا معلوم؟ شاید معامله کرده یا شاید حلال بوده.» اگر هم به گونه ای است که نمی شود آن را توجیه کرد، به گونه ای دیگر غیبت را رد کند؛ مثلاً بگوید: «بشر جایز الخطاست» یا «ممکن است تاکنون توبه و استغفار کرده باشد.» نکته اساسی این کار در این است که چون زندگی بر پایه روابط اجتماعی است، بدبینی و بدگمانی های افراد باعث تیره و تار شدن فضای جامعه می شود؛ از این رو باید غیبت را رد کرد و اصل را بر صحت عمل افراد گذاشت. (امام خامنه ای)

معنای ردّ غیبت این است که شنونده غیبت به یاری فرد غیبت شده برخیزد و از او دفاع کند و آن غیبت را از او دفع کند.

(آیت الله العظمی سیستانی)

دفاع در برابر غیبت برادر مسلمان این گونه است که مثلاً بگوید: «بشر جایز الخطاست و هر کسی ممکن است در زندگی لغزشی پیدا کند» یا بگوید: «ممکن است این کار سهواً یا از روی فراموش کاری انجام شده باشد» یا «از نظر آن شخص، فلان موضوع حلال بوده است.» باید فعل برادر مسلمان را حمل بر صحت کرد؛ بنابراین اگر توجیه شدنی باشد، توجیه کند و اگر توجیه آن ممکن نباشد، بگوید: «چه بهتر که به جای غیبت، برای او استغفار کنیم؛ زیرا همه ما در معرض این گونه لغزش ها هستیم.» (آیت الله العظمی مکارم)

۶۶ سید محمد کاظم طباطبایی یزدی، العروة الوثقی مع التعليقات، ج ۱، کتاب الصلاة، فصل فی صلاة القضاء، م ۳۶؛ سید علی خامنه ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۴۷۳۵، ۶، کد پیگیری e9c02eb58d90.759d4f98e496b10df51؛ سید علی سیستانی، استفتائات، ج ۱، قبل از س ۴۵۷، بخش «بعضی از حقوق فرزندان».

۶۷ سید علی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۴؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۰؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۳۲ و ۱۳۳.

حکم ردّ غیبت^{۶۸}

آیا ردّ غیبت و دفاع از غیبت شونده، بر کسی که غیبت را می شنود، واجب است؟

ردّ غیبت واجب است. (امام خامنه ای)

احتیاطاً مستحب است بر شنونده غیبت که به یاری فرد غیبت شده برخیزد و از او دفاع و آن غیبت را از او دفع کند؛ به شرط آنکه این کار مفسده نداشته باشد. (آیت الله العظمی سیستانی)

دفاع در برابر غیبت کردن از برادر مسلمان، مستحب مؤکد است و اگر جنبه نهی از منکر به خود بگیرد، به یقین واجب است. (آیت الله العظمی مکارم)

ردّ غیبت با شک در جواز غیبت برای غیبت کننده^{۶۹}

در جایی که انسان شک دارد غیبت کننده از نظر شرعی اجازه غیبت کردن را دارد یا نه، آیا ردّ غیبت و دفاع از غیبت کننده واجب است؟

ردّ غیبت در این فرض واجب است. (امام خامنه ای)

حکم ردّ غیبت درباره غیر سامع یا سامع قهری^{۷۰}

آیا ردّ غیبت بر کسی که استماع غیبت نکرده است ولی اطلاع پیدا می کند که دیگری غیبت کرده، یا کسی که سامع قهری غیبت است، واجب است؟

کسی که استماع غیبت نکرده است ولی اطلاع پیدا می کند که دیگری غیبت کرده، ردّ بر او واجب نیست. نیز کسی که سامع قهری است، مثلاً همین طور که عبور می کند، غیبتی را می شنود، ردّ بر او واجب نیست. اما کسی که گوش می کند، بر او واجب است که رد کند. (امام خامنه ای)

۳. ترک کردن مجلس غیبت^{۷۱}

آیا ترک کردن مجلسی که در آن غیبت می شود، واجب است؟

ترک کردن مجلس اگر دشوار باشد، لازم نیست. (حضرت امام)

گوش دادن به غیبت جایز نیست و با وجود شروط امر به معروف و نهی از منکر، باید امر و نهی زبانی کند و در صورتی که مؤثر واقع نشد، مجلس غیبت را ترک کند یا گوش ندهد. (امام خامنه ای)

۶۸ سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۴؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۷۰؛ ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۳۲ و ۱۳۳.

۶۹ سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۵؛ سیدابوالقاسم خویی، صراط النجاة، ج ۱، ص ۴۵۲، ص ۱۲۶۶.

۷۰ سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۹، ص ۷۴.

۷۱ سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۲، ص ۶۱۷؛ سیدعلی خامنه ای، استفتای شخصی، سایت، شماره ۶۰۵۰۳۱؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتائات، متفرقه، گناهان، غیبت، ترک کردن مجلس غیبت؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای شخصی از سایت، کد رهگیری ۹۴۱۱۰۵۰۰۴۳.

مجلسی که غیبت در آن واقع می‌شود، مجلس گناه است. باید با زبان خوش و با لحن ملایم امر به معروف و نهی از منکر کند و اگر قبول نکردند، باید در صورت امکان محل را ترک کند. چنانچه ترک مجلس امکان نداشته باشد، در چنین موقعیتی، دفاع از غیبت‌شونده یکی از کارهای واجبی است که در صورت توانایی باید انجام دهد. (آیت‌الله العظمی مکارم)

۴. حلالیت‌طلبیدن مستمع غیبت

شنونده غیبت اعم از اینکه عمداً با التفات به حکم و موضوع استماع کرده یا غیرعمدی، آیا باید از غیبت‌شونده حلالیت بطلبد؟^{۷۲}

وظیفه‌اش دفاع از غیبت‌شونده است. اگر به وظیفه‌اش عمل نکرده است، باید توبه کند. (امام خامنه ای)

قطع رحم با خویشاوندانی که اهل غیبت هستند^{۷۳}

آیا قطع رحم با خویشاوند غیبت‌کننده جایز است؟

صله رحم به مراده و رفت‌وآمد و دیدوبازدید منحصر نیست؛ بلکه با احوالپرسی و تلفن و مانند آن هم محقق می‌شود. (امام خامنه ای)

قطع رحم با خویشاوند غیبت‌کننده جایز نیست. (آیت‌الله العظمی سیستانی)

متفرقه

عذرهای رایج برای غیبت کردن^{۷۴}

آیا عذرهای مختلفی که مردم در مقام توجیه غیبت می‌آورند، مجوز شرعی برای غیبت کردن است؟ مثلاً این توجیه‌ها: «من این حرف را نزد خودش هم می‌گویم»، «این غیبت نیست؛ بلکه صفت اوست یا حقیقت است» یا «غیبت نباشد: فلانی آدم بخیلی است».

چنین مطالبی مجوز غیبت محسوب نمی‌شود و غیبت حرام است. (امام خامنه ای)

بعضی از افراد، عیب کسی را در غیابش ذکر می‌کنند و وقتی با اعتراض روبه‌رو می‌شوند، می‌گویند: «من این حرف را نزد خودش هم می‌گویم» یا «این غیبت نیست؛ بلکه صفت اوست یا حقیقت است» یا «غیبت نباشد: فلانی آدم بخیلی است». باید توجه کرد که این عذرهای بی‌پایه‌و‌اساس، غیبت شخص را جایز نمی‌کند. حتی اگر گفتن عیب توسط گوینده در خردکردن یا

۷۲. سیدعلی خامنه‌ای، سؤالات نمایندگی‌ها، شماره استفتا: ۶۵۳۰۶۹، تاریخ استفتا: ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۵.

۷۳. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۶۰۷۳۳۲؛ سیدعلی سیستانی، استفتای شخصی از سایت، کد استفتا: ۴۲۰۵۳۷.

۷۴. سیدعلی خامنه‌ای، استفتای شخصی از سایت، شماره ۶۰۴۷۳۵، کد پیگیری e9c02eb58d900759d4f98e496b10df51؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۶۹؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتاات، متفرقه، گناهان، غیبت، گوش دادن به درد دل دیگران.

خردنکردن شخصیت شخص غیبت شده در نظر شنونده هیچ اثری نداشته باشد، بازهم غیبت و حرام است. (آیت الله العظمی سیستانی)

مدتی است که سعی می کنم غیبت نکنم. حال اگر از یک نفر خیلی ناراحت باشم و فقط برای شوهرم درددل کنم، آن هم غیبت محسوب می شود؟ جواب: اگر عیب پنهانی کسی را برای شوهرتان بگویید و او اطلاع نداشته باشد، غیبت است. (استفتایی از آیت الله العظمی مکارم)

کسب درآمد با غیبت^{۷۵}

کسب درآمد با غیبت، چه حکمی دارد؟

یکی از کسب های حرام، کسب از راه غیبت است؛ مثل اینکه به مقاله نویسی پول دهند تا شخصیتی را رسوا کند یا خطیبی پول بگیرد تا بر بالای منبر، کسی را مفتضح کند و امر مستور وی را برملا سازد. این کسب، از راه غیبت است. (امام خامنه ای)

توجیه غیبت کننده در موارد استثنایی^{۷۶}

عدالت یکی از شرط های امام جماعت است. در تعریف عدالت می فرمایند: «گناه کبیره نکند و اصرار بر صغیره نداشته باشد». کسی مدتی امام جماعتی را می شناسد و می داند که او شخصی بزرگوار است و از لحاظ عقیده و سایر مسائل، انحرافی در او وجود ندارد. حال اگر متوجه شود یکی دو بار از او غیبتی سر زده است، عدالت او ساقط می شود؟ باید این موارد استثنایی را توجیه کرد: شاید او معتقد بوده که فرد غیبت شده جایز الغیبه است؛ هرچند در اعتقاد خود خطا کرده باشد. (آیت الله العظمی مکارم)

قبول نشدن نماز غیبت کننده تا چهل روز

بر اساس روایات، اگر کسی غیبت کند یا شراب بنوشد، چهل روز نماز و روزه اش قبول نیست. حال تکلیف مکلفانی که مرتکب گناه غیبت می شوند، در قبال تکلیف نماز و روزه چیست؟^{۷۷}

خوردن مشروب ولو به حدی نباشد که موجب مستی شود، حرام است؛ اما واجب است نماز و روزه گرفته شود. در روایات وارد شده است که نماز چنین شخصی تا چهل روز مقبول حق تعالی واقع نمی شود، نه اینکه باطل باشد؛ پس نمازها را باید خواند و قضا ندارد. در هر صورت، قبولی طاعات و عبادات به دست خداوند متعال است. باید از گناه خود توبه کند و تصمیم جدی بر ترک آن در آینده داشته باشد. (امام خامنه ای)

۷۵. سیدعلی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، درس ۱۷، ص ۶۵

۷۶. ناصر مکارم شیرازی، استفتائات جدید، ج ۳، ص ۲۶۵، ص ۹۰

۷۷. سیدعلی خامنه ای، سؤالات نمایندگی ها، شماره استفتا: ۵۷۹۷۶۲، تاریخ استفتا: ۱۲ شهریور ۱۳۹۴

غیبت؛ حق الناس یا حق الله؟^{۷۸}

غیبت حق الناس است یا حق الله؟

غیبت جنبه حق الناس دارد؛ زیرا باعث هتک حیثیت و تضییع آبروی مسلمانی می‌شود. می‌دانیم آبروی مسلمان همچون جان و مال اوست. (آیت‌الله العظمی مکارم)

نکته: همان طور که ذیل عنوان «رضایت یا نارضایتی غیبت‌شونده» بیان کردیم، حضرت امام و امام خامنه ای و آیت الله سیستانی، صرف رضایت غیبت‌شونده را مجوز غیبت نمی‌دانستند. از این مطلب فهمیده می‌شود که غیبت را حق الله هم می‌دانند.

دروغ یعنی چه؟

هر زمان که انسان مطلبی را خلاف واقع به دیگری بگوید. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)^{۷۹}

از آن سخنی است که بر خلاف واقع باشد. اگر به صورت جدی گفته شود. (آیت الله سیستانی)^{۸۰}

آیا دروغ گناه کبیره است؟

حرام بودن مطلق دروغ و کذب از ضروریات فقه است؛ چه دروغ کوچک و بی‌اهمیت باشد و چه بزرگ و تأثیرگذار. اما کبیره بودن این گناه در صورتی است که کذب در امر دین و دروغ بستن به خدا و پیامبر (ص) باشد؛ یا کذبی باشد که مفسد فراوانی بر آن مترتب است، و الا کذب از گناهان صغیره است. مثل اینکه از کسی بپرسند: "شما فلانی را ندیدید؟" جواب می‌دهد: "نه". درحالی‌که آن شخص را نیم ساعت پیش دیده است. این دروغ، اهمیتی ندارد. (امام خامنه ای)^{۸۱}

۷۸. ناصر مکارم شیرازی، /خلاق در قرآن، ج ۳، ص ۱۲۱.

۷۹. رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۱

<https://makaremir/main.aspx?type=info&id=۲۱&catid=۰&mid=۲۵۹۴۲۶>

<https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/>^{۸۰}

۸۱. رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۲

ثمره کبیره و یا صغیره بودن دروغ چیست؟

اگر کذب از گناهان کبیره باشد، یک بار گفتن آن، موجب سقوط انسان از عدالت می‌شود. اما اگر از کبائر نباشد، در صورت اصرار بر آن موجب سقوط از عدالت می‌شود. (امام خامنه ای)^{۸۲}

حکم گفتن خلاف واقع در احوال پرسی ها

در تعارفات روزمره گاهی انسان در جواب احوال پرسی ها خلاف واقع را بیان می کند مثلاً زمانی که گفته می شود حالت چطور است، حتی اگر حالش هم بد باشد می گوید خوبم! آیا این کار جایز است؟
پاسخ : با توجه به این که این پاسخ ها جنبه تعارف و تشریفات دارد و معمولاً معنی حقیقی آن قصد نمی شود و منظور خوب نسبی است نه خوب مطلق اشکالی ندارد. (آیت الله مکارم)^{۸۳}

حکم بیان داستان های تخیلی

داستان هایی که ساخته می شود و طبعاً دروغ هستند و واقعیت ندارند (اما برای آموزش مخاطب مؤثر است) از لحاظ فقه و شریعت مقدس اسلام چه حکمی دارد؟
اگر دروغ است باید از آن احتراز شود. (حضرت امام)^{۸۴}
از جهت کذب بودن حرام نیست، هر چند ممکن است از جهت دیگری، حرام شوند؛ مثل جایی که مفسده ای داشته باشد (امام خامنه ای)^{۸۵}

اگر قرینه ای بر تخیلی بودن آن وجود داشته باشد مانعی ندارد. (آیت الله مکارم)^{۸۶}

^{۸۲} رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۲

^{۸۳}

<https://makaremi.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=&catid=۴۶۴۳۵&mid=۲۵۹۴۳۳>

^{۸۴} استفتائات حضرت امام، جلد ۳، احکام گناهان، دروغ، مساله ۳

^{۸۵} رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۱

^{۸۶}

<https://makaremi.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=&catid=۴۶۴۳۵&mid=۲۵۹۴۳۴>

حکم دروغ به شوخی چیست؟

اگر خبری خلاف واقع بدهد و مقصودش این باشد که مخاطب آن را جدی بگیرد حرام است مثلاً به مخاطب بگوید: شما امروز ظهر مهمان من هستید، تا مخاطب آن را جذب بگیرد و در آنجا حاضر شود که مثلاً دیگران بخندند، که این مسلماً حرام است (امام خامنه ای)^{۸۷}

اگر دروغ به صورت شوخی باشد ولی شوخی بودن آن معلوم نباشد. و به احتیاط واجب باید از دروغ به شوخی که شوخی بودن آن معلوم است اجتناب گردد. (آیت الله سیستانی)^{۸۸}

در چه صورتی شوخی دروغ حرام نیست؟

اگر در آنچه که می گوید قصد جدی ندارد و نمی خواهد خلاف واقع مطلبی بگوید مثل این که به شوخی از زبان شخصی یا حیوانی مطلبی را نقل می کند، حرام نیست. (امام خامنه ای)^{۸۹}

در صورتی که مخاطب بفهمد قصد جدی ندارد و شوخی می کند دروغ محسوب نمی شود؛ (آیت الله مکارم)^{۹۰}
جایز است سخنی را به شوخی بگوید که به صورت ظاهر، خبر باشد ولی او قصد اخبار و حکایت از واقعیتی را نداشته باشد. (آیت الله سیستانی)^{۹۱}

۸۷

<http://www.leader.ir/fa/content/۱۹۳۸۸/%D۸%AF%D۸%B۱%D۹%۸۸%D۸%BA-%D۸%B۴%D۹%۸۸%D۸%AE%D۸%B۸C>
و رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۱ و ۲۲

<https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/> ۸۸

۸۹

<http://www.leader.ir/fa/content/۱۹۳۸۸/%D۸%AF%D۸%B۱%D۹%۸۸%D۸%BA-%D۸%B۴%D۹%۸۸%D۸%AE%D۸%B۸C>
و رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۱ و ۲۲

۹۰

<https://makarem.ir/main.aspx?type=info&lid=۲۱&catid=۰&mid=۲۵۹۴۲۹>

<https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/> ۹۱

حکم توریه چیست و توریه یعنی چه؟

اگر بتوان از دروغ به توریه پناه برد، توریه مقدّم است منظور از توریه سخنی است که دو معنی داشته باشد؛ شنونده معنایی را از آن تصوّر می کند که خلاف واقع است و باور می کند، و مصلحت حاصل می شود، اما گوینده معنای دیگری را تصوّر می کند، که مطابق با واقع است. (آیت الله مکارم)^{۹۲}

جایز است توریه کند یعنی سخنی را بگوید که ظاهر آن معنایی را می رساند که خلاف قصد او است و معنایی را که قصد کرده دروغ نیست، هر چند خلاف ظاهر باشد. (آیت الله سیستانی)^{۹۳}

در چه مواردی دروغ جایز است؟

با توجّه به این که قبح ذاتی دروغ به صورت مقتضی است نه به صورت علّت تامّه، یعنی شرایط و موانع می تواند در آن تأثیر گذارد، جواز قسم دروغ مبتنی بر مسأله اهم و مهم خواهد بود. یعنی در جایی که اگر راست بگوید، هدف مهم تر شرعی به خطر می افتد، مجاز خواهد بود. در غیر این صورت نه. (آیت الله مکارم)^{۹۴}

الف. جایز است دروغ در مورد دفع ضرر از خود یا از مؤمنی دیگر، بلکه قسم خوردن بر آن نیز جایز است.

ب. جایز است دروغ در مورد اصلاح بین مؤمنین. (آیت الله سیستانی)^{۹۵}

ج. برای جلوگیری از نزاع بین مومن (حضرت امام)^{۹۶}

آیا اگر بتواند توریه کند، توریه واجب است؟

استعمال توریه در غیر موارد ضرورت هم جایز است. (امام خامنه ای)^{۹۷}

در دو مورد قبلی که دروغ جایز است، به احتیاط واجب در این دو مورد، تا توریه ممکن است دروغ نگوید. (آیت الله سیستانی)^{۹۸}

۹۲

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=.&catid=.&mid=۲۵۹۴۲۸>

<https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/>

۹۴

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=.&catid=.&mid=۲۵۰۷۴۸>

<https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/>

۹۶ استفتائات حضرت امام، جلد ۳، احکام گناهان، دروغ، مسأله ۱

۹۷ رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۱

<https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/>

توریه مشروط به حال ضرورت نمی باشد هر چند بهتر رعایت ضرورت است. (آیت الله مکارم)^{۹۹}

حکم گرفتن قسم دروغ در حالت ناچاری و اضطرار

هرگاه شخصی بدهی خود را پرداخته یا طلبکار آن را بخشیده باشد، ولی پس از مدتی طلبکار شکایت کند؛ آیا مدیون می تواند برای رهایی از چنین ادعای قسم بخورد که اصلاً از او قرض نگرفته است؟ اضطرار یعنی اینکه انسان در شرایطی باشد که ناچار شود دروغ بگوید؛ مثلاً مالی را پیش شما به امانت گذاشته اند و ظالمی با اصرار و تهدید بگوید باید این مال را به من بدهی! شما هم می گوئید: "این مال پیش من نیست." (امام خامنه ای) ۱۰۰

پاسخ: در فرض سؤال اگر راه منحصر به این باشد عیب ندارد. (آیت الله مکارم) ۱۰۱

آیا دروغ مصلحت آمیز بر کلام راست فتنه انگیز مقدم می باشد؟

پاسخ: راست اگر فتنه انگیز باشد و مفاسدی ایجاد کند باید از آن پرهیز کرد؛ خواه دروغش مصلحت آمیز باشد یا بیهوده؛ و از آن جا که این مطلب به قاعده اهم و مهم باز می گردد، باید ضررهای ناشی از دروغ و فواید آن را با یکدیگر مقایسه کرد آنچه واجد اهمیت بیشتری است انجام داد. (آیت الله مکارم)^{۱۰۲}

دروغ مصلحتی یعنی چه؟

دروغ از گناهان کبیره است و مصلحت اندیشی موجب رفع حرمت نمی شود. بلی مواردی استثناء شده که در کتب مفصله مذکور است. (حضرت امام)^{۱۰۳}

۹۹

<https://makaremir/main.aspx?type=info&lid=21&catid=46435&mid=259430>

^{۱۰۰} رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۲

۱۰۱

<https://makaremir/main.aspx?type=info&lid=21&catid=46435&mid=259432>

۱۰۲

<https://makaremir/main.aspx?type=info&lid=21&catid=0&mid=259438>

اگر بین اشخاص یا گروه‌هایی اختلافی وجود دارد، جایز است برای رفع این اختلاف و ایجاد صلح بین آنان، دروغ گفت. اما گفتن دروغ برای انجام کار صلاح دیگری غیر از اصلاح بین مردم، جایز نیست. مگر آنکه آن امر بسیار مهم باشد؛ مانند اینکه امتی با این دروغ از شرک نجات پیدا کند. همچنان که حضرت ابراهیم(ع) برای بیداری یک امت چنین کرد. (امام خامنه ای)^{۱۰۴}

دروغ مصلحتی آن است که دروغ، مصلحت مهمتری از راست گفتن داشته باشد، مانند دروغ گفتن برای اصلاح ذات البین. (آیت الله مکارم)^{۱۰۵}

حکم وعده دروغ چیست؟

اگر وعده ای که می دهد، می داند تخلف می کند، کذب محسوب می شود. (امام خامنه ای)^{۱۰۶}
از موارد دروغ، وعده دادن با اراده خلاف آن است، و این کار حرام است. (آیت الله سیستانی)^{۱۰۷}

مقصود از وعده دروغ چیست؟

مقصود از جواز وعده کذب به زن و فرزند این نیست که خانواده‌ها با دروغ اداره شود و فضای محیط خانواده، فضای دروغ و بی‌اعتمادی باشد. بلکه چیزی است در جهت تقویت و تحکیم خانواده. با توجه به اینکه در شریعت اسلام، اداره مالی خانواده به عهده مرد است و زن تکلیفی ندارد؛ گرچه اموال و درآمدی هم داشته باشد. در چنین فضایی چنانچه زن و دیگر اعضای خانواده درخواست‌هایی داشته باشند که مرد نتواند پاسخ‌گوی آن باشد، برای اینکه فضای حاکم بر خانواده تلخ نشود، می‌تواند به دروغ وعده‌هایی بدهد و در زمان مناسب بگوید: "متأسفانه برای انجام آن، شرایط مهیا نشد". (امام خامنه ای)^{۱۰۸}

^{۱۰۳} استفتائات حضرت امام، جلد ۳، احکام گناهان، دروغ، مساله ۴

^{۱۰۴} رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۲

^{۱۰۵}

<https://makaremir/main.aspx?type=info&lid=...&catid=...&mid=259429>

^{۱۰۶} رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۱

^{۱۰۷} <https://www.sistani.org/persian/qa/0903/>

^{۱۰۸} رساله آموزشی مقام معظم رهبری، جلد ۲، درس ۲۲

حکم دروغ گفتن به شوهر به همسرش چیست؟

خلف وعده حرام نیست و دروغ گفتن جایز نیست. (حضرت امام)^{۱۰۹}

بنا بر احتیاط واجب مرد به همسر خود نیز نباید وعده خلاف دهد. (آیت الله سیستانی)^{۱۱۰}

حکم بیان دروغ برای جلب محبت همسر

اگر شوهر برای جلب محبت همسرش به دروغ بگوید که مثلاً امروز از صبح تا به حال یک لحظه از فکر تو بیرون نبودم و حال

آن که چنین نباشد؛ این کار چه حکمی دارد؟

پاسخ: دروغ جایز نیست مگر در موارد ضرورت. (آیت الله مکارم)^{۱۱۱}

اگر انسان به دیگری وعده بدهد آیا عمل به آن واجب است؟

اگر انسان به کسی وعده ای داد به احتیاط واجب باید به آن عمل کند. (آیت الله سیستانی)^{۱۱۲}

راه فرار از وعده دادن به افراد چیست؟

این که در ضمن وعده دادن ان شاء الله بگوید و آن را مقید به اراده خداوند و امثال آن کند. (آیت الله سیستانی)^{۱۱۳}

دروغ گفتن واسطه در ازدواج:

در باره ی واسطه شدن در امر ازدواج، آیا شخصی که واسطه می شود می تواند عیب های آن فرد را به طرف مقابل نگوید؟

ج. در فرض سؤال، وظیفه ای برای گفتن عیب ندارد؛ ولی اگر از او سؤال شود، نمی تواند دروغ بگوید. (امام خامنه ای)^{۱۱۴}

^{۱۰۹} استفتائات حضرت امام، جلد ۳، احکام گناهان، دروغ، مساله ۵

^{۱۱۰} <https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/>

^{۱۱۱}

[https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=](https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=&catid=۰&mid=۲۵۹۴۳۵)
[. &catid=۰ &mid=۲۵۹۴۳۵](https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=&catid=۰&mid=۲۵۹۴۳۵)

^{۱۱۲} <https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/>

^{۱۱۳} <https://www.sistani.org/persian/qa/۰۹۰۳/>

^{۱۱۴} <http://www.leader.ir/fa/content/> سوال ۴